

snovanja

POGOVORI O KULTURI

znanje

LETO 5 — STEVILKA 4
KRANJ — 8. SEPTEMBRA 1971

Janez Povše

Splošni in posebni vidiki gledališkega življenja

Finžgar: Razvalina življenja, PG 1968, režija Jože Vozny

Pričujoče razmišljanje o gledališču nima posebnih faktografskih niti ideoloških pretenzij. V prepričanju, da je mogoče o vsakem gledališkem fenomenu, pa naj je ta vezan na določeno predstavo, sezono, pokrajinsko ali republiško območje, govoriti tudi in predvsem o splošnem pomenu in splošnih zakonitostih gledališča kot takega, najbrž ne bo odveč, da tudi ob zelo pavalnem pregledu gorenjskega gledališkega območja in njegovih perspektiv spregovorimo nekaj besed o najbolj osnovnih postavkah te vrste umetnosti. Pokazalo se je namreč — da niti ne govorim o krizi ljubljanskega osrednjega gledališča — da nam je zmanjkalo sape in smisla za razmišljanje o najosnovnejših vidikih in namenih te umetnosti in da se izgublamo v vseh mogočih podrobnostih, ki pomenijo oponašanje tistega osmešenega principa, po katerem vidijo drevesa, gozda pa ne.

Ce torej razmišljamo povsem od začetka, ja kaj hitro mogoče ugotoviti, da je gledališče izrazito ljudska umetnost, ljudska v smislu posebnosti, ki gledališko predstavo sploh omogočajo. Gledališka predstava namreč nastane takrat kadar pride do kontakta med izvajalci in gledalci. Iz tega preprostega, vendar tehničnega paradoksa oziroma aksioma sledi, da je treba v okviru gledaliških razmišljanj upoštevati gledalce kot integralen in nepogrešljiv del te vrste umetnosti pa najsi nam je to všeč ali ne. Seveda velja tihe upoštevanje gledalcev, bralcev, poslušalcev itd za vse vrste umetnosti in zanimivo je, da pravi umetniki ta kompas vedno nosijo s seboj, čeprav ni njihova umetnost zaradi tega prav nič govorkarska ali čitalniška; v gledališču pa smo v naše veliko veselje ali našo veliko žalost naravnost prisiljeni v tovrstno orientacijo, če nočemo postati larpurlartistični laboratorij brez občinstva.

Seveda prihaja zaradi omenjene vezanosti izvajalcev na obstoječo publiko do zapletenih ustvarjalnih situacij, v katerih (tudi amaterski) ustvarjalci ne najdejo več možnosti lastne umetniške satisfakcije, ko so enkrat zaobsegli razsežnosti občinstva oziroma njegovega dožemanja v intelektualnem, etično-moralnem smislu, saj so tedaj na višji v nekem smislu resnično prisiljeni v ustvarjalno stagnacijo, ponavljanje že obstoječega, uspešnega ter vsesplošno komunikativnega. Osebnost sem prepričan, da se v gledališkem smislu za naše (republiške) pojme nemara najbolj razvito gledališko območje Gorenjske kljub trem izrazito močnim centrom, kot so Kranj, Jesenice in Skofja Loka, nahaja v ravnokar omenjeni situaciji, ki lahko obrodi samo dva popolnoma različna rezultata. Stagnacijo v že obstoječih umetniških dognanjih in pomiritev z občinstvom do tiste mere, da bi to že lahko usodno opredelilo gledališko prihodnost tega plodnega območja, ali pa prodor v višjo izpovedno in seveda s tem gledališko-uprizoritveno kvaliteto, za kar imajo vsaj ta tri gledališka osišča vse možnosti, vse pogoje in celo evolutivno, takorekoč nujno obvezo.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

Ob zagotovitvi, da je vrh gorenjskega gledališkega snovanja prispel v neko kulminacijsko točko, katere zagon je treba na vsak način izkoristiti v njeni poti proti kritični točki, je na tem mestu nujno razmisliti o »drugih«, »boljših« in »kvalitetnejših« možnostih, proti in nasproti katerim naj se odpira gledališko ustvarjanje tega našega aktivnega gledališkega področja. Stara resnica je, da je prihodnost gledališča v mladem občinstvu oziroma pridobivanju tega mladega občinstva, da pa je spet logično, da se to lahko zgodi samo s pomočjo mladih izvajalcev, mladih skupin, ki prinašajo v gledališče tisti svet nazorov, moralno-etičnih prepričanj in hotenj, iz katerega pač izhajajo in s pomočjo katerega je v hipu zagotovljena komunikacija z mlado publiko. Prav gotovo ne gre za nezaupnico obstoječim kvalitetnim skupinam, prav gotovo ne more biti govora o nekakšnih očitkih, češ da te skupine s svojo izkušnostjo in izpričanmi uspehi niso sposobne vključiti v svoje izvajanje tudi mlade publike, gre le za ugotovitev splošnih gledaliških zakonitosti, s pomočjo katerih je mogoče v vsaki situaciji, v vsakem gledališkem centru dopolniti vodilni gledališki izraz z iskanji in poskusi najmlajše generacije, ki na ta način zajame še tisti del publike, ki ga lahko pridobi samo vrstniška gledališka skupina, po drugi strani pa vnese z najbolj nadarjenimi posamezniki v že formirano skupino nove igralske, režiserske, izpovedne sile. Ta resnica pa mora biti za vsako gledališko skupino — posebno če je ta na visokem strokovnem nivoju, kot lahko rečemo za vse tri gorenjske gledališke centre — zelo važna in merodajna in ne samo da velja uvajati nove sile, po možnosti velja tem novim silam omogočiti samostojne gledališke nastope, v katerih se lahko novo življenjsko in gledališko prepričanje do kraja uveljavi. V tem smislu je zaenkrat najbolj perspektivna mlada gledališka skupina »Oder-galerija« v Skofji Loki, ki ji je doslej uspelo formirati že dokaj soliden gledališki izraz, po drugi strani pa tudi pridobiti toliko mlade publike, ob kateri tudi srednja in starejša seveda ni izvzeta, da lahko že govorimo o uspešnosti oziroma prodoru te skupine. Upajmo v vztrajnost tega snovanja, saj bo v tem primeru čas pokazal pravilnost naših razmišljanj, ki v primeru nadaljnjega aktivnega ustvarjanja te skupine prav gotovo ne bodo demantirana.

Prešernovo gledališče v Kranju je prav gotovo eden naših najmočnejših gledaliških centrov v republiškem in — lahko bi celo rekli — državnem okviru. Gledališče, ki se mu brez dvoma pozna tradicija in polpreteklost profesionalnega gledališkega snovanja, ki se je pozneje postavilo na izključno lastne ustvarjalne sile in ki si je v vseh letih delovanja vzgojilo in pridobilo naravnost razveseljivo odprto in dojemljivo občinstvo, lahko z vsemi omenjenimi faktorji gleda v prihodnost z največ optimizma in utemeljene samozavesti. V tej zvezi velja omeniti še materialno bazo, ki stoji za tem gledališčem in mu omogoča vse več kot samo solidno osnovo za realizacijo predstav in končno tudi dvorane, ki je trenutno med najlepšimi in najustrežnejšimi v Sloveniji, posebno če upoštevamo še renovacijske načrte odra. Skratka, v tem gledališču so vsi pogoji za nemoteno ustvarjanje in najbrž ni pretirana ugotovitev, da smo priče pogojem za še kaj več, kot je vrhunska amaterska gledališča dejavnost. Mogoče prav ti — lahko rečemo — izredni pogoji postavljajo pred to gledališče še večje zahteve kot pred druga gledališča, ki takšnih pogojev nimajo, in verjetno je soodvisnost pogojev in temu primernih zahtev staro življenjsko pravilo, ki ga ni mogoče prezreti ali potvoriti.

Kakor je paradoksalna, tako je tudi resnična trditev, da se to gledališče med vsemi na Gorenjskem in tudi na Slovenskem — mogoče sodi v to poglavje le še Sentjabsko gledališče iz Ljubljane — v največji meri nahaja v že obravnavani kulminacijski točki in v tej zvezi tudi najbližje tisti kritični točki, ki sledi vsaki kulminaciji, če ta predolgo in netvorno traja preko optimalnega

Baum: Čarovnik iz Oza, PG 1970, režija Marjan Belina

trenutka. Z ozirom na dejstvo, da je temu gledališču uspelo formirati številni in zelo kvalitetni igralski ansambel, zagotoviti ustrezno umetniško vodstvo in pa sredstva ter razumevanje za angažiranje profesionalnih režiserjev, kar nivo ansambla stalno in vztrajno dviguje, z ozirom na vrsto gostovanj slovenskih poklicnih gledališč, ki pomenijo takó za občinstvo kot tudi za ansambel stalno možnost izpopolnjevanja in dograjevanja, z ozirom na vsa ta dejstva je po mojem mnenju prišlo do omenjene kulminacijske točke, ki je povzročila predvsem eno — za naše razmišljanje bistveno resnico. Ne da bi hoteli delati krivico drugim gledališčem na Gorenjskem in v Sloveniji, ampak res je, da je postalo Prešernovo gledališče pojem zase, gledališče brez prave konkurence ali brez zadostne konkurence, ki bi po pravici zahtevala od ansambla še kvalitetnejše stvaritve in ga s tem silila v neko težko osvojljivo, vendar dosegljivo prihodnost. Občutek imam, da je ta neperspektivna kulminacijska in da je treba gledališču odpreti pot naprej, mu zagotoviti razvoj, za katerega bi bilo v tem primeru sposobno in ga osvoboditi nekoliko samoljubne, vendar upravičene vloge, ki jo to gledališče občuti in izvaja prav v tem času. Mislim, da ni naključje, da je gledališče samo začutilo to potrebo in sklenilo odpreti stalno mesto dramaturga-režiserja, ki bi s še večjimi zahtevami in načrti postavil pred gledališče in njegovim zaledje tiste naloge, ki jih gledališče v tej situaciji potrebuje, če noče čez nekaj let samozadovoljno stagnirati ali vsaj v trenutno vodilni igralski generaciji odmreti.

Osebnost sem prepričan, da se Prešernovo gledališče nahaja na prehodu med amaterskim in polprofesionalnim ali v daljnji bodočnosti celo profesionalnim statusom, ki je glede materialne baze zaledja ter njegovih potreb prav gotovo realna postavka tega razmišljanja. Mislim tudi, da je realiziranje tega prehoda organska in v smislu vitalnosti gledališča celo nujna postavka, ki bi Gorenjski po dolgem času spet prinesla tisto mesto v kulturnem življenju naše republike, ki ji po pravici gre, ne nazadnje zaradi industrijskega zaledja. To industrijsko zaledje predstavlja po eni strani garancijo takšnih kulturnih načrtov, po drugi strani pa je tudi tako situacijo v kulturnem življenju povzročilo in se na ta način v svoji nadgradnji približalo važnemu kvalitativnemu preskoku.

Tako razmišljanje pa bi lahko vzbudilo več nezaupanja kot navdušenja, zato je prav, da pojasnimo tiste momente, ki bi pri tem prehajanju — prehod se bo slej ko prej enkrat pričel — utegnili izzvati neljube nespornizme. Brez dvoma bi bilo pogubno izvesti prehod na način, ki ne bi bil organski in v skladu z naravo gledališča oziroma kulture nasploh, namreč s tujimi profesionalnimi močmi, ki bi se pretežno lahko naselile v Kranju ali pa z ozirom na ugodno razdaljo do Ljubljane enostavno gostovale v gorenjski metropoli. Takšna pot bi bila brez dvoma zgrešena, če bi šlo za večinsko infiltracijo »tujih« gledaliških moči. Mislim, da bi bila to nevarnost, ki bi našla celo vrsto zagovornikov, kar pa bi povzročilo heterogenost umetniškega ansambla, po drugi strani pa upad občinstva, ki si zavestno ali nezavedno želi dialog z ekipo, ki živi z njeno sredino, pozna in odseva probleme te sredine in vse to bolj ali manj odkrito izžareva. V tem trenutku bi se občinstvu predstavila še ena »nedomača« skupina med mnogimi, ki jih je mogoče na kranjskemu odru spremljati že sedaj, skratka, s takšnim gledališčem, nabranim z vseh vetrov, ne bi prispevali k poglobitvi odnosa med izvajalci in občinstvom, ampak bi povzročili nastanjanje prepada, ki ga je bilo v bližnji polpreteklosti mogoče zasledovati tedaj, ko je eno izmed gostujočih profesionalnih gledališč imelo v eni sezoni več predstav kot domača gledališka skupina, kar je povzročilo izdaten upad občinstva.

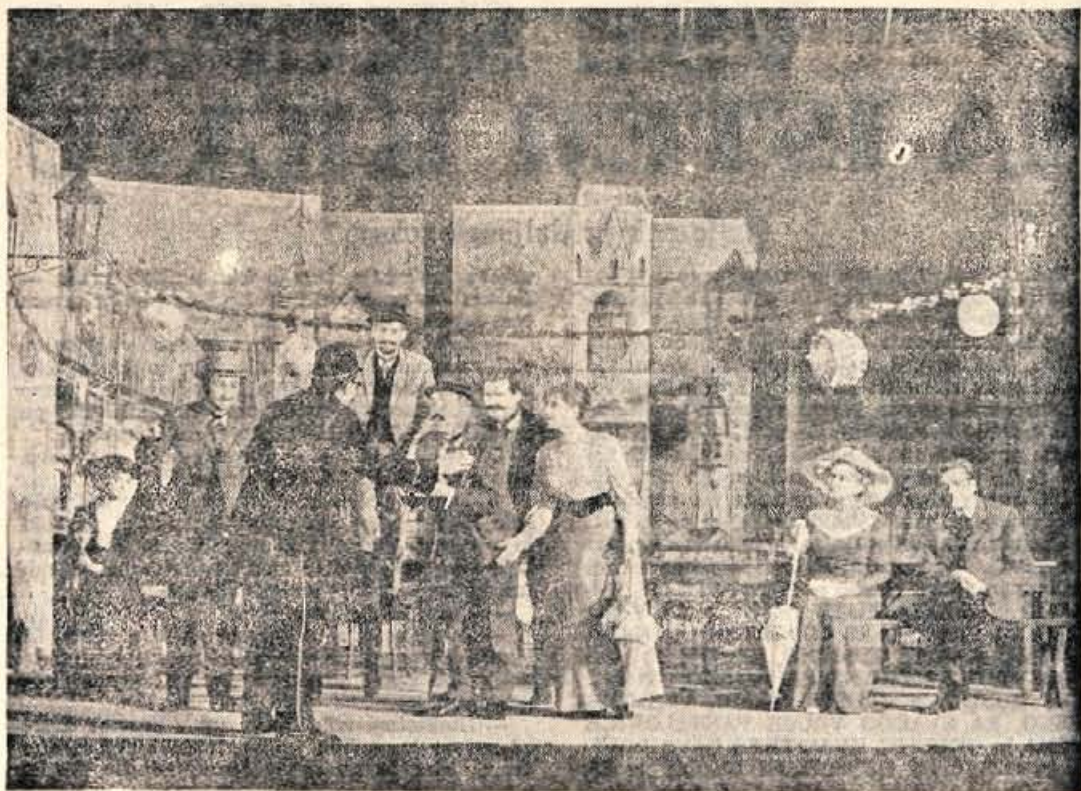
Skratka, ne glede na prehod v polprofesionalni ali celo perspektivni profesionalni status bi bilo treba izključno izhajati iz domačih sil, tem silam omogočiti še večjo gledališko izobrazbo, iz njih rekrutirati večinsko jedro bodočega ansambla ter poklicati na pomoč eventualno nekaj že aktivnih profesionalnih gledaliških moči, ki bi bile po možnosti po izvoru iz tega geografskega področja. V vsakem primeru pa bi moralo Prešernovo gledališče čimprej formirati mlado skupino, o kateri je bilo govora že v splošnem delu, si na ta način počasi vzgojiti nov gledališki izraz, predvsem pa najmlajšo odraslo publiko, ki bi predstavljala zagotovilo gledališkega življenja v prihodnosti. Ko bi gledališče poravnalo svoj največji dolg — vzgajanje mladega ansambla in mladega občinstva — ko bi doseglo z ustreznimi organi in podjetji pogoje za »višji« status gledališča in ko bi v perspektivi postalo tudi resnični center gledališkega življenja na Gorenjskem, bi

● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče ● gledališče

še lahko govorili o resnični polni vlogi Prešernovega gledališča oziroma o izpolnjevanju vseh tistih zahtev, ki odgovarjajo trenutnim pogojem tega gledališča. Istočasno bi bilo izpolnjevanje vseh teh utemeljenih zahtev tudi dokončna zmaga nad kulminacijsko točko, ki postaja za to izvrstno gledališče že kritična.

Leto 1971 bo za Gorenjsko gledališče ostalo zapisano kot pomembno leto tudi zaradi dveh največjih republiških manifestacij na gledališkem področju, ki ju vsako leto prireja na novo ustanovljeno Zdrženje gledaliških skupin Slovenije: to sta NASA BESEDA 71, srečanje najboljših pionirskih in mladinskih skupin, in pa XIV. SREČANJE DRAMSKIH SKUPIN SLOVENIJE, v okviru katerega se je odvijala tudi Letna skupščina združenja gledaliških skupin Slovenije.

Prešernovo gledališče iz Kranja je bilo gostitelj NASE BESEDE 71, ki je letos pokazala zelo velik napredek v pregledu najboljših pionirskih skupin, mnogo manjši pa v pregledu mladinskih skupin. Na seminarju za vodje pionirskih in mladinskih skupin, ki je bil organiziran sočasno z revijo, je bilo mnogo govora o pedagoškem faktorju, ki obeležuje delo s pionirskimi gledališkimi skupinami. Ugotovljeno je bilo, da se to delo po šolah vrši večinoma kampanjsko, da večina pedagogov, ki sicer vlaga ogromno truda v pripravljanje pionirskih igrice, ne ve takorekoč nič o specifičnosti tega dela, o nujnosti pionirskega gledališkega krožka, v katerem je mogoče sistematično in pravilno delati. In koncu koncev je bilo ugotovljeno naravnost porazno število pedagogov, ki so se udeležili NASE BESEDE 71 in ki so zmogli tistih nekaj dni, v katerih bi si lahko ogledali najboljše, kar trenutno naša republika na tem področju zmore. Kljub dveh izrazito dobrim predstavama se je batil naslednje leto slabše kvalitete, ker se ni krog pedagogov pripravil za pionirskih in mladinskih gledaliških skupin takorekoč v ničemer razširil. Mladinski del je bil mnogo slabši kot lansko leto v Celju, predvsem primanjkovalo izvirnih mladostnih idej in svežine, takorekoč niti ena predstava ni docela izražala mlade generacije, ampak jo je bolj ali manj silila v že preizkušene rešitve, že ustaljene poglede in že nič kolikokrat videne gledališke rešitve. Kakor je lansko mladinsko srečanje v Celju prineslo vrsto res izvirnih, svežih in prodornih izpovednih in uprizoritvenih rešitev, tako

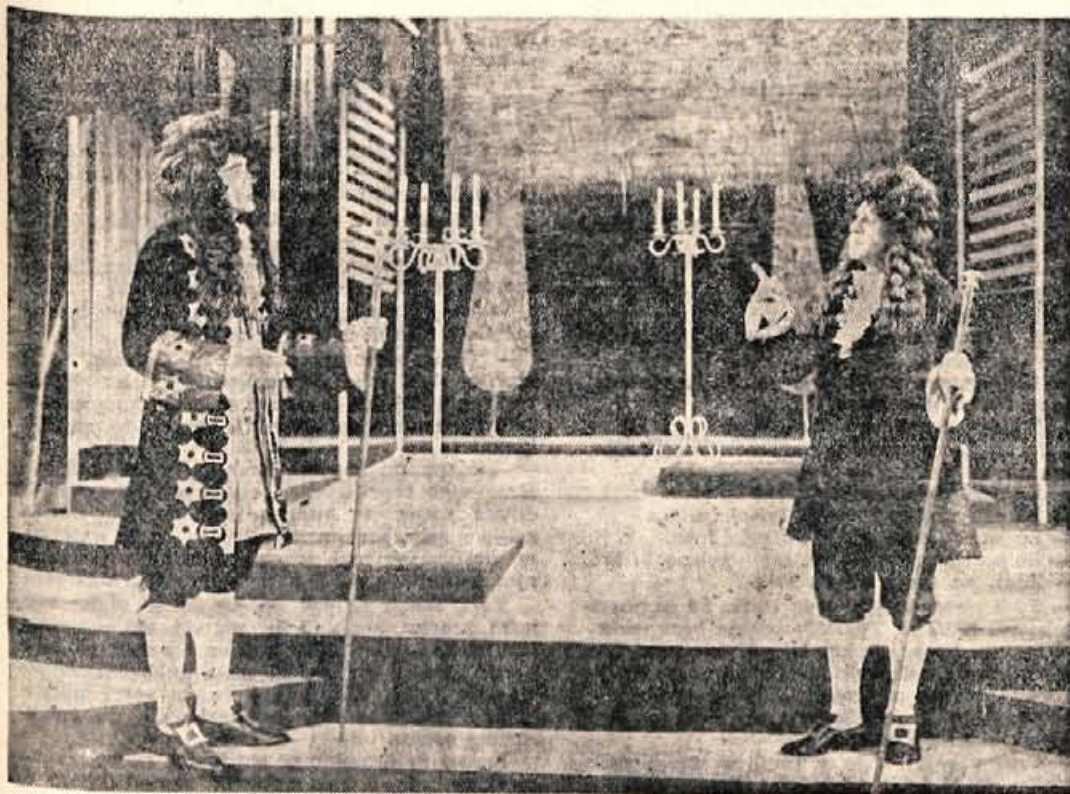
Cankar: Hlapci, PG 1969, režija Mile Korun

vsega tega letos v Kranju ni bilo. Upati je, da bo drugo leto bolje in da bodo režiserji pedagogi znali bolj izhajati iz mladih ljudi, kot so letos, ko je bila najboljša »predstava« nekakšna igralska produkcija mariborske skupine, ki je dosegla pričakovano neposrednost vraj v izrazu nepotvorenje in prefinjene ter presenetljivo strokovno izražene intimnosti.

XIV. SREČANJE DRAMSKIH SKUPIN SLOVENIJE na Jesenicah je minilo v znamenju več kot zadovoljivega repertoarja, v prerezu nadpovprečnega, da ne rečemo izrednega uprizoritvenega

nivoja, v znamenju presenetljivo visokega obiska in pa Letne skupščine združenja gledaliških skupin Slovenije, ki je ob polni zasedenosti, strnjeni in prodorni diskusiji povzela in utrdila vse probleme in predvsem smernice gledališkega gibanja. Zaradi vsega tega bodo Jesenice 1971 ostale v lepem spominu vseh tistih, ki jim je resnično do najširšega gledališkega gibanja in vidijo v njem osnovno in nepogrešljivo zagotovilo najširše ljudske kulture, kakor tudi — posredno — do dviga najvišje kulturne dejavnosti. — Predstave so bile na več kot zadovoljivem nivoju, kot take so sprožale plodne in v tej plodnosti včasih kar ostre razgovore, takorekoč vse so bile obeležene z dokajšnjim strokovnim znanjem, ki ni sad samo neobveznega ljubiteljstva, posebno pa velja omeniti pošteno iskanje, povezano z mislijo na občinstvo, ki ni nikjer segalo v zgolj atraktivna in enodnevna gledališka prizadevanja. Trditi bi bilo mogoče celo več. Tudi za to revijo velja, da se je v nekem smislu znašla v kulminacijski točki, skorajda v nekakšni varni točki netveganja in solidnosti, ki bi jo veljalo v bodoče prestopati z nemara nekoliko drznejšimi koncepti in izvedbami, kjer je seveda to mogoče. Ob predstavah, ki so bile postavljene na dokaj visok nivo okusa in torej niso po najlažji poti služile občinstvu, bi bilo mogoče res plodno poizkusiti s še bolj vznemirljivimi pristopi, ki bi jih publika brez dvoma sprejela. Tako ali drugače, splošni nivo revije je bil več kot zadovoljiv in se verjetno v zgodovini gledališkega gibanja pri nas uvršča med najboljše.

Da sklenemo z gorenjskim gledališčem, nemara ni odveč omeniti, da sta Prešernovo gledališče iz Kranja in pa amatersko gledališče »Tone Cufar« z Jesenic predstavljala slovenske gledališke skupine na letošnjem hvarskem, torej jugoslovanskem amaterskem gledališkem festivalu. Čeprav samo to dejstvo ne more zveličavno pripovedovati o vlogi in pomenu gorenjskega gledališča, vendar potrjuje misel, da je gorenjsko gledališko področje med najmočnejšimi v Sloveniji in da ima z ozirom na to resnice posebne naloge. Naloge, o katerih smo predvsem govorili v tem sestavku. Naloge, ki so uresničljive in predstavljajo otipljivo prihodnost. Prihodnost pa — četudi zveni nekoliko patetično — predstavlja možnost življenja. Močnost pravega življenja V našem primeru gledališkega življenja.

Molière: Scapinove zvijače, PG 1969, režija Marjan Bellina

● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● likovna umetnost ● li

Kabinet slovenske fotografije

Z razstavo fotografij Mariborskega kroga, ki je prav te dni odprta v galeriji v kranjski Mestni hiši, zaključuje razstavno dejavnost v prvem letu svojega obstoja Kabinet slovenske fotografije. Ni neskromno, če rečemo, da je bilo to prvo leto uspešno, saj je Kabinet organiziral kar tri razstave, in sicer poleg omenjene — spomladi — retrospektivo Janeza Marenčiča, katerega dela

se uvrščajo v sam vrh jugoslovanske fotografije, poleti pa razstavo najnovejših del (fotografik) našega največjega fotografa, vzornika in organizatorja slovenske fotografije, jugoslovanskega in mednarodnega mojstra umetniške fotografije, Petra Kocjančiča. S temi razstavami je Kabinet zajel ne le najvidejše ustvarjalce, marveč tudi predstavnike treh pomembnejših središč sloven-

ske fotografije (Ljubljana, Maribor, Kranj). Tako razstavno politiko namerava obdržati tudi v prihodnje. Fotografske razstave v organizaciji Kabineta slovenske fotografije niso le krajevna posebnost sicer zelo živahne razstavne dejavnosti v Kranju, ampak osvežujoča novost v vsem našem kulturnem življenju.

Ni naključje, da smo ustanovili Kabinet slovenske fotografije prav v Kranju. Misel, da bi v Kranju, kjer se je rodil 1814 izumitelj fotografije na steklo Janez Puhar in kjer je bil 1910 ustanovljen prvi slovenski klub fotografov amaterjev, osnovali stalno zbirko izbranih del slovenske fotografije, izražena v članku Moč fotografije (Snovanja 1970, str. 37), je hitro dozorela do sklepa o ustanovitvi posebne institucije, katere skrb ne bi bila samo fotografska zbirka. Sklep, da se ustanovi Kabinet slovenske fotografije, sprejet na slavnostni seji foto kino kluba Janez Puhar ob 60. obletnici kluba, so pozdravili vsi slovenski fotografi, zbrani na posvetovanju ob XIII. republiški razstavi fotografije v Kranju 28. novembra 1970. Navdušenje za takšno ustanovo je bilo razumljivo, saj je Foto kino zveza Slovenije, kakor piše v Biltenu FKZ (1971, 1, str. 20), že dlje preučevala možnost, da se najboljše stvaritve njenih članov zbirajo na nekem določenem mestu, da bi tudi fotoamaterji dobili galerijo svojih najboljših del. Žal je zamisel ostala neuresničena. Ne Moderna galerija ne Narodni muzej v Ljubljani za to nista imela posluha. Kar se je zdelo v Ljubljani nemogoče, je bilo izvedljivo v Kranju, še več: k ustanovitvi nas je naravnost vzpodbujala vrsta srečnih koincidenc. Spričo teh je skoraj neprekinjena fotografska tradicija v Kranju od Puharjevih dni sem le zgodovinski argument. Kabinet, ki se je rodil v idealizmu — ne da bi vnaprej kaj dosti premišljevali o finančnih težavah — je namreč že ob svojem začetku dobil eksistenčno zagotovilo v prijazni ponudbi direktorja Gorenjskega muzeja dr. Ceneta Avgušтина, da mu gostoljubno odstopi razstavne prostore. Toda že ob prvi razstavi se je pokazalo, da Gorenjski muzej ni samo gostitelj, ampak je pripravljen prevzeti vse organizacijsko-administrativne

Kabinet slovenske fotografije je samostojna republiška institucija, deluje pa pod okriljem Gorenjskega muzeja v Kranju. Njegovo delovno področje je ozemlje SR Slovenije. Naloge Kabineta so mnogovrstne. Predvsem pospešuje in razvija zanimanje za slovensko fotografijo ter raziskuje njeno zgodovino in njen razvoj. Zbira najboljše dela za stalno zbirko slovenske fotografije, zasleduje delovanje slovenskih fotografov, podpira vsa stremljenja za razvoj fotografske umetnosti v Sloveniji, prireja razstave fotografije in popularizira slovensko fotografijo doma in v tujini. Posebno težavna naloga čaka Kabinet pri zbiranju dokumentarnega gradiva in bibliografije s področja fotografije od Puharja do danes. Stalna zbirka slovenske fotografije, ki nastaja iz darov posameznih avtorjev, arhivsko gradivo in bibliografija so deponirani v Gorenjskem muzeju in so dostopni v študijske namene ter na voljo za razstave.

Ustanovitev institucije, kakršen je Kabinet slovenske fotografije, je bila potrebno in pomembno dejanje v našem kulturnem življenju. Poslanstvo Kabineta, če pomislimo samo na delo, ki ga bo opravljal s prirejanjem razstav, je veliko. Poleg razstavne dejavnosti pa čaka Kabinet še neprecenljivo delo ob zbiranju dokumentarnega gradiva in bibliografije, delo, ki bo omogočilo študij zgodovine naše fotografije, pa urejanje stalne zbirke najboljših slovenskih fotografij, kar bo omogočilo umetnostno-zgodovinski študij razvoja naše fotografske umetnosti in s tem ovrednotenje naše fotografije, ki je vzbudila in vzbuja pozornost v mednarodnih strokovnih krogih. Končno bo zbirka pripomogla fotografiji do ugleda, kakršnega zasluži kot zvrst likovnih umetnosti. S Kabinetom slovenske fotografije ni dobil pomembne kulturne in znanstveno raziskovalne ustanove le Kranj, pač pa vsa Slovenija; enakovredne sorodne institucije doslej ni nikjer v Jugoslaviji.

Marko Aljančič

Zmago Jeraž: z razstave Mariborskega kroga

● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktua

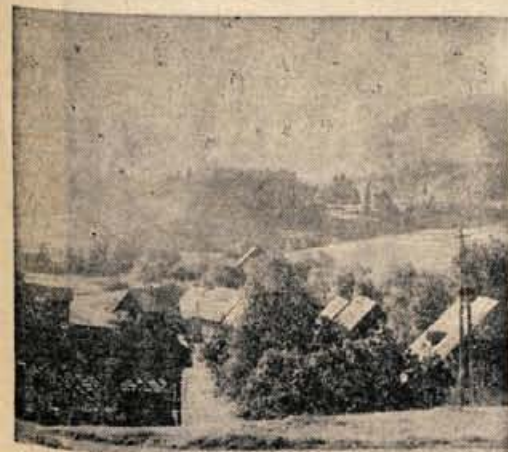
Uničevanje likovnih kvalitet gorenjskega naselja

Kaj je spomenik naše kulturne dediščine, je lahko zelo različno pojmovano. Nekaterim so to le največji arhitektonski spomeniki, drugim morda tudi manj »pomembne« stvaritve, kot so znamenja, posamezne domačije itd., redki pa so, ki jim je spomenik lahko tudi prostor, v katerem se prepletata človeška stvaritev in pokrajina. Prav to pa je tisto, kar predstavlja največji do-

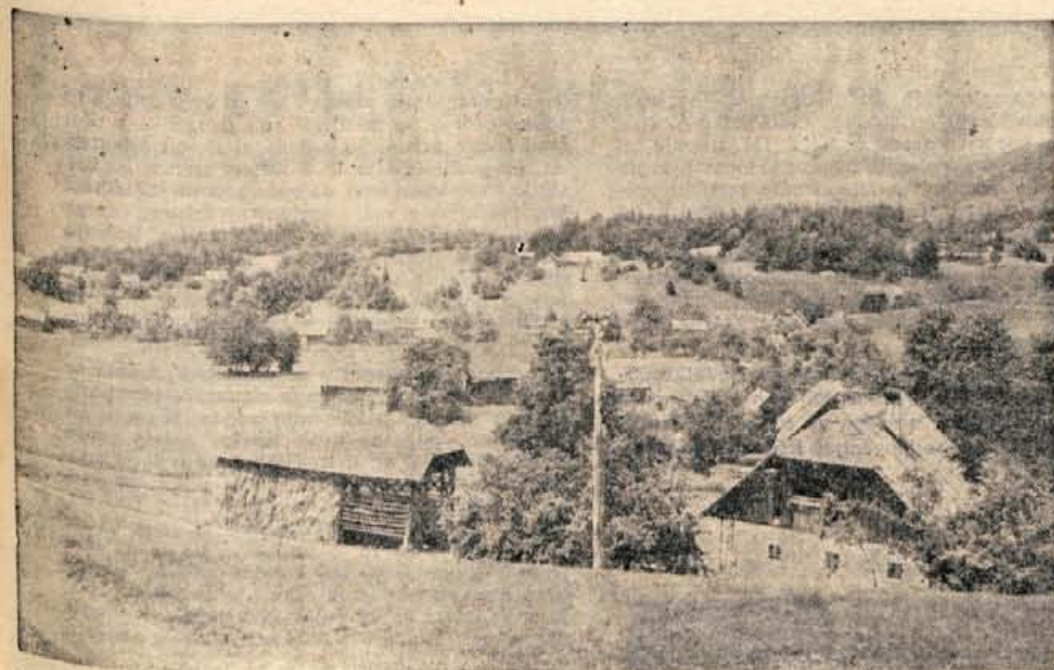
sežek. Če si ogledamo posamezne stavbe sicer znanih in opevanih vasic, smo lahko razočarani, ker ne najdemo — razen morda v detajlih — tiste velike lepote in umetniške moči, ki bi jo morale razodevati. Navadno so to skromne lesene in zidane arhitekture, ki so nam sicer blizu, a nam ob trezni presoji ne pokažejo takega bogastva, kot nam ga lahko nudi kaka cerkev, polna fresk in zlatih oltarjev. Kaj je torej tisto, kar privlači v skromnih vasicah? Nekaj morda romantičnega gledanja na idilo vasi, kar se je rodilo že v prejšnjem stoletju, največ pa prav gotovo celotna slika naselja, ki se tako imenitno vrašča v pokrajino. Če je to danes za marsikoga šele občutek, bo morda jutri že znana in iskana lepota kot gorenjski »gank« s cvetočimi nageljni.

V zadnjem času pa smo priče umiranju te kvalitete, čeprav nam obenem prav ob tem šele postaja znana. Tako bo morda prej, kot bo občutek za lepoto prostora postal splošna last, prav to že skoraj povsem uničeno. Na Gorenjskem je še nekaj vsaj delno ohranjenih ambientov, kjer se še kaže moč in zmožnost naših sicer neukih prednikov, da so za svoj obstoj potrebne stvaritve uspeli tako stopiti z obdajajočo naravo, da so ji dodali nekaj, kar jo je oplemenitilo. To je bilo vedno brez bahavih poudarkov, brez dodajanja nepotrebnih dominant, brez prevelikega razkazovanja osebnih teženj in zmožnosti, da so nekaj bolj imenitnega kot sosed, bolj imenitnega kot sosednja vas, bolj imenitnega kot sosednji hribi in gore. Z uporabo krajevno pogojenega lesa, kamena, belo pleskanega ometa itd. so po eni strani poenostavili svojo gradnjo, po drugi pa jo prav s tem vključili v okolje. Te kvalitete in skromnosti pri podrejanju okolju pa so danes že postale nekvalitete, saj nekdo, ki nima boljše hiše od sosedu in ki nima na njej navlečenih in prilepljenih čimveč nepravilnih in tujih materialov, ni toliko vreden. Kdor ne da na streho salonita, je zaostal s časom, ker je salonit »cenejša,

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Se neokrnjena podoba dela Koprivnika v juliju 1970. leta, ko sta še prevladovala les in z apnom beljene stene

Ista podoba leto dni kasneje: iz pokrajine štrle visoke nove stavbe brez reda in se blešče presvetle salonitne strehe

Tik ob lesenem mlinu sedaj že požirata ambient nova gradnja in salonit

● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktualnosti ● aktua

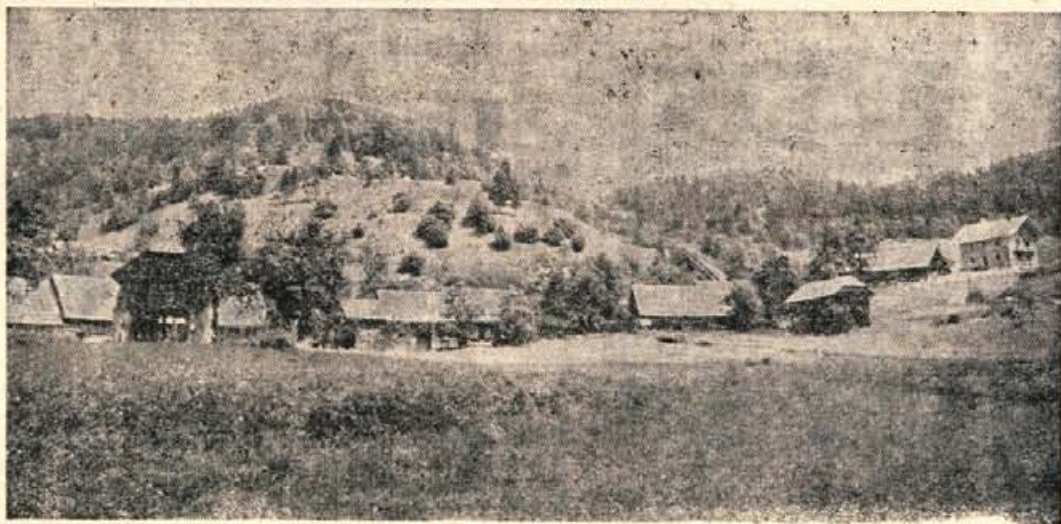
(Nadaljevanje s prejšnje strani)

trajnejša, lažja« in ne vem kakšna še kritina, čeprav se včasih potem pokaže, da ga sneg kaj rad polomi in potegne s strehe.

Veliko je bilo že zapisanega o tem, da mala okna in lesena streha pomenijo zaostalega gospodarja, čeprav najnaprednejši meščani iščejo vikende prav s takimi lastnostmi. Večina lastnikov pravi, da v okviru obstoječe stavbe ni možno živeti, ker prostori ne ustrezajo, čeprav je že nešteto dokazano in tudi sto in stoletna uporaba govori tako, da je prav taka razporeditev izredno funkcionalna in da se da pridobiti v nekaterih povsem prostih površinah še velike možnosti za izpopolnitev stanovanjskega standarda, kar še predobro vedo tisti, ki stare domačije kupijo skoraj zastoj in jih potem preurede v prave gradiče z malo denarja. Nič ne bo škodovalo, če se vse to ne le enkrat, ampak še velikokrat sliši in želel bi, da z dejanskim primerom propadanja ambientalne kvalitete sicer izredno lepega naselja Koprivnika nad Bohinjem pokažem, kaj se rodi iz takega pojmovanja in vrednotenja, kot je razširjeno danes pri nas.

Koprivnik, vas, v kateri je ustvarjal svoje hvalnice lepotam slovenske zemlje Valentin Vodnik, je (bilo) značilno gorenjsko naselje, seveda prilagojeno krajevnim pogojem. Domačije so v obliki prstana obkrožale okroglo dolinico in tako tudi funkcionalno ločile obdelovalno površino od pašne, ki z vseh strani kot široko raztegnjen kotel obdaja nekdanje jezersko dno. Slemenca so se le malo spuščala ali dvigala in s srebrnosivimi površinami streh, prekritih s skodlami, gladko in skoraj neopazno tekla nizko nad zelenjem, skozi katerega je le rahlo prosevala belina z apnom beljenih sten. Sivi les in z apnom beljene stene sta bili edini barvi in edina materiala vse do pred kratkim. Ko so bile stavbe v naselju pred dvema letoma dokumentirane, je bilo ugotovljeno, da je prek 20 ali tretjina vseh stavb toliko ohranjenih in tako kvalitetnih, da so predstavljale že spomenike ljudske arhitekture, obenem pa je bilo naselje — razen nekaterih izjem — kot celota še eno od tistih, ki so resnično predstavljala prostorski spomenik.

Pričelo se je predlanskim, ko se je vsul prvi plav prezidav, od lani do letos pa še prav podiv-

Edini izrez vasi, kjer je še ohranjen značilni prstan hiš, ki obkroža plodno dno velike poključke kotanje

jana moda salonitnih streh. Čeprav je Koprivnik v urbanističnem programu radovljiške občine označen kot zavarovano območje III. stopnje zaradi svojih ambientalnih in arhitektonskih kvalitet ter bi moralo vse spremembe preučiti spomeniško varstvo, so bile v vsem tem času le tri vloge, medtem ko je bilo 28. julija stanje približno tako: predelanih je bilo v zadnjem času 10 stavb, 26 je bilo prekritih s salonitno kritino, nekaj s cementnimi strešniki, skoraj vse pa so doživele večje ali manjše predelave, kot so nova, okna, portali itd.

Vsaj malo skušajo te suhoparne podatke ilustrirati fotografije. Vendar, kaj je vzrok takemu uničevanju, kot je značilen ne samo na Koprivniku, ampak za vso Slovenijo? Ko sem spraševal,

zakaj uporabljajo prav salonit in če je morda to toliko ceneje, so mi dejali, da je razlika v ceni med leseno kritino in salonitom skoraj nebitvena, opravičilo da je le v lažjem načinu prekrivanja. Pričakoval sem, da bodo zagovarjali salonit kot običajno z večjo trajnostjo kritine, čeprav so na primer škodle pri sv. Janezu v Bohinju na severni strešini stare že 90 let in še vedno odlično drže. Ekonomska upravičenost tudi najbrž ni mogoča, saj na primer pred hišo št. 55 leže že dve leti pripravljene dobre škodle, medtem ko so streho pred kratkim prekrili s salonitom.

Še bolj nerazumljivo je obnašanje, kadar se sicer dovoli nova gradnja (v glavnem legalizirana črna) na podlagi primerne načrta, ki pa se ga na koncu sploh ne drže, temveč zidajo prave nebotičnike, kot ob domačijah pred redkim spomenikom — lesenim mlinom na veter, ali nad najlepšim nizom res kvalitetnih stavb (št. 59). Res je sicer potreben napredek in nove ideje, vendar naj bodo to le pozitivne, ne bi pa bilo treba iz dolin prenašati v tako čudovito okolje tisto novo brezdušno in nekvalitetno arhitekturo, ki se pojavlja že od časov med obema vojnama okrog mest in uničuje tudi tam njihovo podobo.

Ne smemo misliti, da je to le nekakšno romantično gledanje na idilično staro arhitekturo. Ohranjanje takih naselij naj bi pomenilo nekakšno kulturno zavest in spoštovanje do tistih dosežkov preteklosti, ki to zaslužijo, obenem pa bi morali trezno premisliti, če je res tako potreben in kvaliteten kak nov material ali oblika, da ga je nujno treba uporabiti za ohranitev svoje časti. Zakaj trohne škodle ob dragi salonitni stehi? Zakaj so se v pokrajinsko sliko vasi nekje v gorah zažrli »nebotičniki« enako kot po mestih v dolini (Kranj, Tržič, Skofja Loka)? Zakaj je vzor kičasta vikend hišica v samem naselju (Koprivnik 74 itd.). Najbrž je pomanjkljiva vzgoja, morda ves tako imenovani »potrošniški« sistem, ki golta le kič, ki se bolj sveti od pravega zlata. Najbrž je na razstavi kiča vse premalo prostora, da bi pokazali vse, kar tja spada, in najbrž je vse premalo tistih, ki so dovtetni tudi za resnično pohvalo in kritiko, ne samo tisto, ki jo slišijo od sosedov.

Peter Fister

Obnemele priče prejšnjega smisla za lepoto morajo skrivati material, pripravljen za njihovo umiranje, ki se je že začelo s salonitno streho; vse bo šlo seveda na »črno«!

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko GLASA ureja uredniški odbor: Milan Batista, Anton Miklavčič, Dušan Ogrizek, Bojan Pisk, Albin Učakar, Crtomir Zorec in Olga Zupan. Odgovorni urednik Bojan Pisk. Lektor Franc Drošč.